

עמותת מודיעין 10

אשגר מורשת

מספר 3

ינואר 2021

חטיפות, חילופי שבויים ושיח גנרלים ישראלי וסורי

מבצע "ארגז"

ב-21.6.1972 לפנות בוקר צורפתי ברגע האחרון כחקש"ב לכוח סיירת מטכ"ל למבצע שתוכנן להתבצע אותו בוקר על מנת לחטוף קצינים בכירים סורים שאמורים להגיע לסיור בדרום לבנון (מבצע ארגז-3). הסיור היה אמור להיערך לאורך כביש הדרום הלבנוני, שנמצא סמוך לגבול עימנו ולגדר המערכת, והחטיפה תוכננה להתבצע באזור הכפר הלבנוני ראמיה. צורפתי לכוח של מוקי בצר שייעודו היה לבודד את אזור החטיפה ולשמש חסימה מערבית למקרה שהשיירה הסורית, המגיעה מכיוון מזרח, תחמוק מהכוח העיקרי שיועד ללכוד את הסורים. הכוח העיקרי היה בפיקודו של יוני נתניהו ואליו צורף קצין היחידה וסיירת מטכ"ל צדוק אהרון שהוזעק מחופשת לימודים. אני צורפתי משום ששימשתי אז בתפקיד מב"ס גולן ועסקתי בסוריה. למבצע זה שהצליח קדמו שני ניסיונות של הסיירת שלא באו לידי מימוש (מבצע ארגז-1 וארגז-2).

חטיפת הסורים נועדה לשמש קלף מיקוח להחזרת של שלושה טייסי צה"ל שהיו בשבי הסורי. בתדרוך הקצר שניתן לי בטרם חבירתי לכוח הודגש בפני הצורך ליצור את הרושם בפני הסורים כי מעצרם היה אקראי ולא התבסס על מידע מראש (כדי שלא לחשוף מקורות מידע רגישים).

כשנה קודם לכן, ביוני 1971, הוטל עלי לשגר דרך הגבול שליח לסורים עם הצעה לחילופי שבויים. היה זה לאחר שהשב"כ חשף, במבצע סיכול מתוחכם ביותר, רשת ריגול סורית במג'דל שמס שבראשה עמד כמאל כנג' אבו-צאלח (חבר פרלמנט סורי ואיש מודיעין סורי בעברו) ואז הועלה רעיון להציע לסורים עיסקת חילופי שבויים בה יוחזרו אנשי הרשת ושבויים סורים אחרים תמורת

שלושת טייסי צה"ל. הדרכים לביצוע הפנייה לסורים סוכמו בין מפקדת מרחב צפון (הממ"ר אבנר אזולאי ומיקי ערמון מב"ס נהריה) לבין מפקדת שב"כ צפון. לאחיו של כמאל כנג' נשלח מברק מאירופה המכין אותו להצעה שבדרך (לא ברור אם המברק הגיע ליעדו). השליח, תושב מגדל שמש, תודרך על ידי כיצד לפעול כדי להגיע למשרד המודיעין בכפר חצ'ר ומשם למפקדת המודיעין הסורי ב-סעסע, השליח צויד בשני מכתבים שהוכנו מבעוד מועד ושוגר דרך הגבול. המכתבים יועדו לעמיד (תא"ל) חכמת שהאבי, ראש המודיעין הסורי ולעמיד (תא"ל) נור אלדין כנג', אחיו של כמאל כנג' ראש רשת הריגול. השליח חזר אלי כעבור 3 ימים, דיווח שאכן הגיע למשרד ב-סעסע, מסר את המכתבים, נפגש עם הממונים, תחקר ונשלח חזרה ללא שנמסרה לו תשובה כלשהי. הסורים העבירו סירוב להצעה בצינורות אחרים. סירוב זה הוביל מן הסתם למבצעי "ארגז".

בבוקר המבצע נכנסתי עם הכוח של מוקי בצר לנקודת המארב שנקבעה. כעבור זמן מה נתקבלה הודעה בקשר על התקרבות השיירה ממזרח אולם הכוח העיקרי נחשף קודם לכן לנהג לבנוני שהספיק להזהיר את השיירה וזו החלה להסתובב ולחזור על עקבותיה. בשל כך החל מרדף של הכוח העיקרי והכוח שלנו אחרי אנשי השיירה שחלקם התחילו לנוס לתוך הכפר ראמיה. תוך כדי המרדף לכיוון ראמיה הבחנתי בצדוק אהרון שוכב פצוע על גבי אלונקה. בסופו של דבר נלכדו חמישה קצינים סורים בכירים, בעוד ששני קצינים אחרים נבלעו בתוך הכפר ראמיה. אחד הנמלטים היה לא אחר מאשר סא"ל (מקדם) מפתח'ר אלשארע שהיה מפקד ענף המודיעין הסורי המופקד על הביון בישראל (ראיס פרע פלסטין) והוא היה הקצין הבכיר שפגש ב-סעסע את השליח שלנו מ-מגדל שמש. אילו היה נלכד היה מצטער בוודאי על הסירוב שהסורים העבירו אלינו כי היה מוצא את עצמו כחלק מ"הסחורה" בעיסקת חילופי השבויים.

חיילי הסיירת אזקו את חמשת השבויים וכיסו את עיניהם. לפני העלאתם לקומנדקר ניגשתי אליהם לבצע את מה שהוטל עלי. העמדת ארבעה מהם זה לצד צד, אחזתי כל אחד מהם בחוזקה ודרשתי שיאמר לאיזה ארגון (מחבלים) הוא שייך. דיברתי בקול רם כדי שכולם ישמעו ויבינו מה היה החשד שהביא למעצרים. כל אחד בתורו הכחיש שהוא מחבל וטען שהוא קצין בצבא הסורי. שמתי עצמי כמי שהבין את תשובתם, האשמתי אותם שהם מארגון הצאעקה (הארגון שהוקם וטופח ע"י הסורים) ודרשתי לדעת לאיזו משימה הם באו. כמובן שהם הכחישו שבאו במשימה של ארגון כלשהו וחזרו על תשובתם שהם מהצבא הסורי.

השבוי החמישי, נפצע בכתפו, הושב ע"י החיילים בצד וילל בכי. חזרתי מולו על אותה הצגה.

כשחצינו את הגבול לצד הישראלי המתין שם מסוק שיועד להטיס את צדוק ואת השבוי הפצוע לבי"ח רמב"ם בחיפה. המתינו שם גם מפקד היחידה, בנימין זאבי, וקציני יחידה ממרחב ארצי שבאו לקחת את השבויים לחקירה. בני זאבי הורה לי לנסוע לרמב"ם לחקור את השבוי הפצוע. מאז מצאתי עצמי במשך כ-6 שבועות תמימים חוקר את השבוי הזה ברמב"ם, בבי"ח אסף הרופא ובעיקר במתקן החקירות של היחידה והוא הפך לנחקר שלי. נאלצתי לפתע להיפרד לפרק זמן מבסיס גולן אולם בדיעבד למדתי רבות על סוריה והצבא הסורי.

דני קסטל בחזית, אבשלום וילן מימנו וחזי כהן מאחור, מפנים את צדוק הפצוע | צילום: ישראל דיפנס

חילופי שבויים

כשנה לאחר המבצע, ביום שבת 2.6.1973 בשעות הצהריים, התקשר אלי בני זאבי והורה לי להגיע בשעה 16:00 לשער כלא 6 בעתלית ומיד הוסיף שלא אשאל שאלות. מנחם דיגלי (רמ"ח איסוף) יהיה שם והוא יסביר לי הכל. הגעתי למקום וכשדיגלי הגיע מסר לי כי הושגה עיסקה לחילופי שבויים, השבויים יועברו כבר באותו הערב וראש אכ"א, האלוף הרצל שפיר, יגיע תוך דקות להודיע על כך לשבויים. אני אישית נקראתי למקום כדי להשלים יוזמה הפעלתית אותה התחלתי כ-10-11 חודשים קודם לכן וקיבלתי הנחיה לחדול ממנה. כעת הוחלט לנסות בכל זאת להשלים פעולה זו. שאלתי אם יתאפשר לי לפגוש כל אחד מהשבויים בנפרד. דיגלי השיב כי אינו יודע ונראה איך העניינים יתגלגלו.

כעבור מספר דקות הגיע הרצל שפיר ושלושטנו נכנסו למבנה הכלא. מפקד הכלא הוביל אותנו לחדר שהוכן מראש ובהיקפו הוצבו כיסאות. במרכז החדר הוצב שולחן ועליו מיץ פטל אדום וספלים כתומים, מאלה שהיו מצויים בחדרי האוכל הצה"ליים, וכן שתי צלחות עם פירות. חמשת השבויים הוכנסו לחדר כשהם מגולחים ו"מצוחצחים". הם ישבו בצלע אחת של החדר, שפיר ודיגלי ישבו בצלע שממולם ואני בחרתי, מסיבותיי, לשבת בצלע שלישית קרוב יותר לשבויים. מטבע הדברים ובהרכב שהיה אני שימשתי כמתרגם בין ראש אכ"א לבין תא"ל (עמיד) אדהם עלוואני, הבכיר שבין השבויים, ששימש בטרם לכידתו בתפקיד סגן מפקד המבצעים של הצבא הסורי (מקביל בערך לסגן ראש אג"מ מבצעים שהיה בצה"ל). בדרגתו היה, בדומה לשפיר, נמוך בדרגה אחת בלבד מהרמטכ"ל שלו.

האלוף הרצל שפיר פתח ושאל לדעת השבויים על תנאי הכליאה שבהם הוחזקו. לאחר משפט ראשון שאמרתי בערבית התבוננו השבויים זה בזה, החליפו מילים ביניהם והסכימו פה אחד לגביי

- "זה הוא". מאחר שרק שניים מביניהם ראו אותי כשעיניהם אינם מכוסות, הנחקר שלי ו-עלוואני שנכנסתי לחקירתו מספר פעמים, הבנתי מיד שהם מזהים אותי לפי הקול ולהג השפה, אותו למדתי מהדרוזים בגולן, כמי ש"חקר" אותם בעת לכידתם ליד ראמיה. הנחקר שלי תמיד אמר לי: "אתה סורי". דגלי, המבין ערבית, שאל אותי מה הם מדברים לגביי, מסרתי לו את הערכתי.

במענה לשאלתו של שפיר פתח עלוואני וציין כי כליאתם במתקן הראשון (מתקן החקירות) היתה קשה, מאד משפילה ולא ראוי להתנהג כך לשבויי מלחמה. היא השתפרה מעט בכלא הנוכחי (כלא 6) אך לא זו הבעיה העיקרית. הבעיה המרכזית היא שהם "נחטפו" בפעולה טרוריסטית של צה"ל בעת שהיו במדינה שלישית ולא בזמן לחימה. לא היתה שום זכות למדינת ישראל לנהוג כך ובניגוד לאמנות הבינלאומיות. כלל ההתייחסות אליהם וחקירתם היו צריכים להיות כאל שבויי מלחמה ולפי הכללים הבינלאומיים המחייבים. שפיר השיב כי צה"ל אכן ראה בהם שבויי מלחמה מהרגע הראשון, נהג בהם כך ואף הציע לסורים לבצע חילופי שבויים כבר מהיום הראשון אך הסורים סירבו.

עלוואני המשיך וציין את היחס היהיר של צה"ל, גם בגזרות אחרות, ו"אל תשכחו שאתם לא בדיוק ניצחתם אותנו במלחמה, כי אנו לא ממש נלחמנו בכם". שפיר השתומם על אמירה זו וציין "הרי כבשנו את רמת הגולן מידיכם וכיצד אתה יכול לטעון שלא ניצחנו אותכם?" עלוואני ענה כי הצבא הסורי קיבל הנחיה מלמעלה שלא להלחם ולסגת לעבר דמשק.

נזכרתי כי במלחמת ששת הימים, כשהייתי קצין צעיר בחטיבת גולני, החטיבה קיבלה פקודה להתחיל בכיבוש הגולן רק ביום החמישי של המלחמה, ביום שישי בבוקר. וזו היתה גיזרת המאמץ העיקרי של צה"ל. כוחות גדוד 12 ניהלו קרב קשה בתל פאח'ר שהסתיים רק בשעות אחה"צ המאוחרות, כוחות גדוד 51 כבשו את תל עזזיאת בקרב יותר פשוט ושתי פלוגות מגדוד 13 יצאו בשבת בבוקר לטהר את מחנה הבניאס אך מצאו אותו נטוש. לאחר מכן, כוחות החטיבה, וכוחות צה"ל אחרים, נעו מזרחה בנסיעה כמעט מנהלתית ללא שנורה לעברם כדור אחד. המוצבים הסורים וגם הכפרים היו נטושים. בשעה 14:00 הגענו ל-קוניטרה. חטיבת חרמ"ש 45 בפיקודו של משה בריל (בר כוכבא) שנעה מצפון לחטיבת גולני לאורך ציר בניאס-מסעדה התקדמה ללא הפרעה ואף הרחיקה מעבר למה שתוכנן לה והגיעה לכפר ג'באתא אלח'שב ותל צ'הור (התל עם המחצבות מדרום ל-ג'באתא) ולכן קיבלה הנחיה לחזור לאחור לקו שנקבע לה והקיים עד היום. תל צ'הור שלט על פיתחת קוניטרה מצפון ולימים כשהכרתי יותר את קו הגבול חשבתי שבריל שקל נכון כשהחליט לתפוס אותו. במלחמת יום הכיפורים שעטו מאות טנקים סוריים מפיתחת קוניטרה ולמרגלות תל זה לעבר "עמק הבכא". ידעתי גם כי לאחר מלחמת ששת הימים נמתחה בצמרת הסורית ביקורת חריפה על מנהיגם, צלאח ג'דיד, על החלטתו להסיג את הצבא ללא קרב וזו היתה אחת הסיבות/התירוצים להדחתו ע"י חאפ'ט אסד בנובמבר 1970.

עלוואני המשיך וטען שלמדינת ישראל יש מדיניות אימפריאליסטית המלווה בהירות מופלגת ביחסה לשכנותיה. שפיר הכחיש ומסר שאין כל בסיס לטענה זו וישראל היתה שמחה לעשות שלום בגבולות הקיימים. עלוואני הגיב: "אז מדוע כבשתם את רמת הגולן?". שפיר השתומם ושאל "אתה לא יודע שאתם יריתם ללא הרף לעבר ישובינו? היינו חייבים להרחיק את האש שלכם מהישובים שלנו".

עלוואני המשיך לטעון שלישראל יש מדיניות התפשטות קבועה, ציין ש"התירוץ" שלנו של ירי סורי על הישובים הישראליים מוכר לו ושאל: "אם זאת באמת היתה הסיבה שלכם לכיבוש רמת הגולן אז מדוע מיד לאחר הכיבוש התחלתם להקים ישובים חדשים לאורך הגבול החדש? אז מה עכשיו תרצו להרחיק אותנו עוד פעם 25 ק"מ מגבול זה?" חשתי כי שפיר מתקשה לענות על שאלה זו והשיב במספר משפטים כלליים ולבסוף ציין כי סוגיה זו הינה נושא למשא ומתן בין המדינות. אני אישית חשבתי שכבר אין תוחלת בשיחה זו.

עלוואני המשׁיך וטען כי ישראל מבצעת הפרות קבועות לאורך הגבול ותקיפות חיל האוויר בסוריה (על בסיסי מחבלים – א.ז.). הינן הפרה של הסכם הפסקת האש. כאן השכיל שפיר לסיים את דיאלוג זה והודיע לסורים כי הושג הסכם לחלופי שבויים ובמסגרתו הם עתידים להימסר עוד באותו הערב לנציגי הצלב האדום. השבויים הסורים לא נראו לי מופתעים מההודעה.

עלוואני אינו חוקר היסטורי עם יושרה ודבריו הדהדו את עמדות וטענות השליטים הסורים. יחד עם זאת, זכרתי אותם היטב גם בבחינת "דע את האויב". 4 חודשים לאחר שיחה זו פרצה מלחמת יום הכיפורים. רבים מאיתנו נפקחו להכיר ביהירות של הדרג המדיני והדרג הצבאי שלנו. הפעם ההנהגה הסורית לא הורתה לצבאה לסגת ללא קרב אלא שלחה אותו לקרב. הבנתי כי לא למדנו נכון את אשר אירע במלחמת ששת הימים, בוודאי לגבי החזית הסורית, לא הערכנו נכון את המצב ולא הפקנו את הלקחים הנדרשים.

החזרת הטייסים השבויים בראי עיתון מעריב 4.6.1973

תגובת הסורים לחטיפת קציניהם

חזרתי לביתי בצפת ללא שהתאפשר לי להשלים את הפעילות שלשמה באתי. הסיפור הזה תם אך הפעילות של השב"כ ושלנו ברמת הגולן אל מול פעילותו של מפתח'ר אלשארע ואנשיו היתה עדיין בעיצומה לאור התרחשויות מסעירות שקרו ולקראת הפרשיות הבאות. 4 חודשים לפני חילופי השבויים, בפברואר 1973, השב"כ, לאחר מאמץ איסופי אדיר שגם אנו סייענו לו, החל בגל מעצרים שכלל למעלה מ-90 תושבים דרוזים ברמת הגולן שנחשדו בריגול לטובת הסורים. רק בחקירתם הסתבר כי בין העצורים היתה חוליה שהוכשרה ואומנה לחטוף את רכז השב"כ בגולן. חוליה זו אף יצאה לביצוע החטיפה אך מהלכיה השתבשו ברגעים האחרונים באקראי! והיא היתה כפסע מביצוע החטיפה. היא גם ביצעה ניסיון שני. הסורים קיוו להביא להחלפת הרכז בקציניהם השבויים לפי עיקרון: "חטוף תמורת חטופים". דמות מרכזית בתכנון זה היה מפתח'ר אלשארע שקיווה לשחרר את חבריו לסיור ליד הכפר ראמיה. כלל התכנון עבר את אישורו של ראש המודיעין הסורי, עמיד (תא"ל) חכמת שהאבי, שלימים יתמנה לרמטכ"ל הצבא הסורי. שהאבי גם פגש את חברי החוליה בתום הכשרתם. איני יודע אם כישלון סורי זה ומעצר אנשי החוליה היו לגורם שהביא לשינוי בעמדתם ולהסכמתם לעסקת חילופי השבויים שבוצעה. יש גורמים באמ"נ שמיחסים את השינוי לסיבות אחרות.

סוף דבר

עיסקת חילופי השבויים בוצעה ובמסגרתה שוחררו שלושה טייסי צה"ל (גדעון מגן, פיני נחמני ובוועז איתן). גם כמאל כנג' אבו צאלח שלא היה שבוי מלחמה שוחרר לביתו. איני יודע אם היה נכלל בעיסקה אלמלא אנו הקדמנו והצענו אותו בפנייתנו לסורים ולאחיו הגנרל ביוני 1971. מכל מקום, נוצר תקדים ולהבא הסורים יבקשו בעיסקת חילופי שבויים גם שחרור מרגלים שלהם ברמת הגולן.

אל"מ (מיל.) אלי זיו